

Đurović, Stela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:141917>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Stela Đurović

ANTIČKA ISSA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

Stela Đurović

ANTIČKA ISSA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Jasna Jeličić Radonić

Zagreb, 2022.

Sadržaj:

1.	Uvod.....	1
2.	Pretpovijesno stanovništvo.....	2
3.	Issa.....	3
4.	Urbanizam antičke Isse	4
4.1.	Teatar.....	5
4.2.	Terme	6
4.3.	Nekropole Isse.....	6
5.	Isejska kovnica novca.....	8
6.	Natpisi	9
7.	Grčka i rimska skulptura	11
8.	Zaključak.....	13
9.	Slikovni prilozi.....	14
10.	Literatura	21

1. Uvod

Otok Vis smješten je u sferu srednjodalmatinskih otoka, dakle nalazi se u srednjodalmatinskom arhipelagu. Otok je vrlo isturen i udaljen od kopna. Unutrašnjost otoka bila je bogata plodnim tlom, što ga čini pogodnim za naseljavanje. Vis je poznat po dobrom vinu, ulju, ali i po nautičkom turizmu, i sve to u skladu s prirodom te viškom renesansnom i ranobaroknom arhitekturom. Ne treba se izostaviti ni antička povijest i arheološka baština, o kojoj će u ovom radu biti riječ. Kada govorimo o antičkoj epohi Isse, treba imati na umu da je Issa isprva bila grčka kolonija, dok je u rimsko doba postala dobrostojeći rimski grad. Cilj ovoga rada prikazati je postanak i razvitak Isse – od grčke kolonije do rimskoga grada.

Pri pisanju ovoga rada koristila sam prilog Branimira Gabričevića pod nazivom *Antički spomenici otoka Visa* (1968), članke Nikše Petrića i Smiljana Gluščevića objavljene u *Biseri Jadrana – edicija za kulturu i putovanja / Otok Vis* (2003) te knjigu Nenada Cambija pod nazivom *Antika* (2002). U poglavlju koje se bavi pitanjem isejske kovnice novce kao temeljnu literaturu koristila sam knjigu Josipa Brunšmida koji se bavio numizmatičkim istraživanjima, pod nazivom *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji* (1998) te članak Jasne Jeličić – Radonić pod nazivom *Prva emisija novca isejske kovnice* (2010).

2. Pretpovijesno stanovništvo

Pretpovijesnu naseljenost otoka Visa možemo pratiti od neolitika, odnosno mlađeg kamenog doba. Iz toga perioda potječe jedina baština toga razdoblja – „najstariji spomenik otoka Visa sadržan u samom njegovom izvornom imenu -ISSA, iz kojeg se naknadno, nakon što su Slaveni došli na ove obale, razvio i naš današnji naziv otoka“¹. O naseljenosti otoka u brončano i željezno doba svjedoče brojne gradine (naselja na brjegovima) i gomile – grobnice. Takva vrsta naselja karakteristična je za ilirska plemena, Dvije pretpovijesne gomile utvrđene su na brdu sv. Andrije. Od materijalnih dokaza pronađeni su kosturni grobovi s kosturima u zgrčenom položaju s grobnim priložima, kao što su ostaci zemljanih posuda i željezna kopča. Prema Gabričeviću „spomenute grobove datiramo otprilike u 9. stoljeće pr. Kr.“². O ilirskoj prisutnosti na području otoka Visa govori i jedan iznimno važan natpis s otoka. Riječ je o tzv. Jonijevom natpisu čije se ime veže uz otok Vis još od 4. st. pr. Kr. Naime, prema grčkom piscu Teopompu Jonsko je more dobilo ime „po nekom čovjeku rodom iz Isse, koji je nekoć vladao ovim krajevima“³. S početkom grčke kolonizacije i njihova postepenog prodiranja na prostor istočne obale Jadrana, ilirsko je stanovništvo dolazilo u česte kontakte s Grcima. Prvenstveno grčkim trgovcima i moreplovcima. Prvi utjecaj grčke kulture na viškom tlu vidljiv je u nalazu dvaju korintskih posudica tzv. bombylios, koje datiraju u 6. st. pr. Kr te u nalazu jedne arhajske glave koja datira iz istog stoljeća.⁴

¹ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 10. 6. 2022.), str. 5.

² Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 10. 6. 2022.), str. 6.

³ Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 10.

⁴ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 10. 6. 2022.), str. 8-10.

3. Issa

Grci su prilikom kolonizacije naseljavali ona mjesta koja su ih podsjećala na njihove matične polise iz kojih su iselili. Pogodan strateški položaj otoka Visa, no i istoimenog grada na kojem se nalazila nekadašnja kolonija bio je jedan od razlog naseljavanja Grka. Otok Vis isticao se svojim pogodnim, izoliranim, no izvrsnim strateškim položajem, dovoljno velikom lukom i plodnim poljima. Dionizije Sirakuški osnovao je prvu grčku koloniju na našem tlu. Grčki grad dobio je ime Issa i od svog osnutka bio je „uporišna točka grčke prisutnosti na Jadranu“⁵. Vrijeme osnutka smješteno je u 4. st., odnosno oko 397. g. pr. Kr. Grčka Issa bila je smještena na južnim padinama Gradine. Govoreći o Issi, valja imati na umu kako je to mala, no snažna država koja ima funkciju grada- države, samostalnog polisa. Njezina moć vidljiva je u činjenici da je imala svoju kovnicu novca te kovala svoje emisije. Na vrhuncu svoje moći, otprilike sredinom 4. st., Issa osniva svoje (pot)kolonije. Riječ je o dvije kolonije na kopnu – Tragurion (Trogir) i Epetion (Stobreč) te jednoj koloniji na otoku – Lumabardi na Korčuli. Issa je razvila jaku trgovačku i pomorsku djelatnost. Istaknula se i u ratovanju o čemu svjedoči pomorska bitka između Ilira i Parana prilikom osvajanja Farosa u kojoj su sudjelovali isejski brodovi poslani od strane Dionizija Sirakuškog. Od 3. st. pr. Kr. Issa ulazi u česte sukobe s Ilirima. Razlog sukoba s Ilirima proizlazi iz ilirskog gusarenja u Jadranskim vodama. Godine 231. pr. Kr. biva opsjednuta od strane ilirskog kralja Agrona, a već 230. g. pr. Kr. i od strane kraljice Teute. Uz pomoć Rima, odnosno rimske mornarice Issa je oslobođena ilirske opsade te stavljena pod rimsku zaštitu. Za vrijeme građanskog rata u Rimu između Cezara i Pompeja, koji se odvijao sredinom 1. st. pr. Kr., Issa je stala na stranu Pompeja. Nakon Cezarove pobjede u građanskom ratu, Issa je nakon stoljetne samostalnosti pala pod ruke Rima i nastavila život kao rimski grad.⁶

⁵ Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 9.

⁶ Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 9-11.

4. Urbanizam antičke Isse

Poznato je kako je s dolaskom Grka i osnivanjem grčkih kolonija na našim prostorima započinje i razvitak antičke urbane civilizacije⁷. Za razliku ilirskih naselja koja su najčešće bila smještena na teško dostupnim mjestima, grčka naselja imaju osmišljen urbanistički plan. Issa je nastala na blagom brežuljku, što je razlog njegova terasasta pada prema moru. Grad je imao oblik trapeza te je bio okružen zidinama, odnosno bedemima od velikih kamenih blokova koji su sprječavali ulazak neprijatelja. Danas su bedemi samo djelomično sačuvani na sjevernoj, zapadnoj i istočnoj strani grada. Prema Gabričeviću „širina bedema iznosi 2,4 m, a tehnika gradnje je „emplekton“, što znači da su vanjsko i unutrašnje lice izrađeni od većih kamenih blokova, dok je unutrašnjost ispunjena neobrađenim kamenim kršem“⁸ Gabričević smatra kako je bedem na južnoj strani grada vjerojatno bio uništen neposredno nakon što je Issa izgubila svoju samostalnost. Na temelju navedenog, isti zaključuje kako je u rimsko doba grad prema luci i moru bio potpuno otvoren. Smatra se kako je Issa imala pravilnu mrežu gradskih ulica (tzv. ortogonalne ulice) koje su se sjekle pod pravim kutem. Budući da je Issa, kao što je već rečeno, izgrađena na blagoj strmini, ulice su najvjerojatnije bile povezane stepenicama. Uz samu obalu nalazila se agora antičke Isse, glavni trg gdje se odvijala većina javnog, društvenog i kulturnog života (sl 1.).⁹ Arheološkim istraživanjima koncem 20. stoljeća, na području uz more, gdje se onodobno nalazila isejska luka ustanovljen je 1.5 kilometara dugačak antički nasip koji se nalazi ispod morske površine te ostaci antičke rive građene od velikih kamenih blokova poredanih na sam rub nasipa.¹⁰ U razdoblju rimske prevlasti grade se velike javne građevine poput teatra, termi, trijema i vježbališta.

⁷ Cambi, N. (2002) *Antika*, Zagreb: Naklada Ljevak, str. 25.

⁸ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12.6. 2022.), str. 20-21.

⁹ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12.6. 2022.), str. 22., 26.

¹⁰ Gluščević, S. (2003) . Luka izranja iz mora // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra, str. 137-138.

4.1. Teatar

Prema Cambiju (2002.) teatre i amfiteatre posjeduju gradovi s najvišom urbanom civilizacijskom razinom. Issa se odlikovala time što je posjedovala upravo teatar. Isejski teatar nalazio se na poluotočiću Prirovo i „arhitektonski je tipičan primjer rimskog teatra“¹¹. Prema riječima Gabričevića „isejski teatar, kao antički teatri uopće, sastoji se od gledališta orhestre, proscenija i scene“¹². Navodi isti kako gledalište obuhvaća 20 redova kamenih sjedišta poredanih koncentrično jedan poviše drugoga. Isejski teatar, kao takav, mogao je primiti oko 3000 gledatelja. Prema pretpostavkama nekih autora postoji mogućnost da je na istom mjestu prvotno postojao grčki teatar, no pitanje toga je ostavljeno za daljnja istraživanja. Na mjestu rimskog teatra još u 16. stoljeću izgrađen je franjevački samostan. Ostaci teatra (sl. 2.) danas su vidljivi u dijelu vanjskog zida gledališta nad kojim je izgrađen sjeverni zid samostana te u samom podrumu samostana u kojem je vidljiv dio presvođenog hodnika. Isejski teatar zasigurno je bio arhitektonski i skulptorski bogat, a upravo tome svjedoče dva reljefa pronađena prilikom istraživanja.¹³

¹¹Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 13.

¹² Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 35.

¹³ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 35-38.

4.2. Terme

Rimljani su oduvijek znani kao hedonisti, stoga ni ne čudi činjenica da su u Issi otkriveni ostaci javnog termalnog kompleksa (sl. 3.). Osim što su rimske terme služile kao prostor za odmor i relaksaciju, u njima se odvijala i većina gradskog kulturno i društvenog života. Terme u Issi nalazile su se u blizini luke, odnosno morske obale, u južnom dijelu grada. Smatra se kako su isejske terme bile velikih dimenzija. Naime, arheološkim istraživanjima istočnog dijela kompleksa u 19. stoljeću, utvrđene su prostorije s podnim dekoracijama. Ustanovljeni su podni mozaici od kojih izuzetan primjer čini mozaik četiri plava delfina na bijeloj podlozi. Osim toga, ustanovljeni su podni mozaici s geometrijskim motivima te ostaci hipokausta i kanalizacijskog sustava. Na prostoru istočno od termi pronađen je rimski natpis koji svjedoči o izgradnji vježbališta, koje se vrlo vjerojatno nalazilo u sklopu isejskog termalnog kompleksa.¹⁴

4.3. Nekropole Isse

Praksa je da se grobišta, odnosno nekropole nalaze izvan gradskih zidina. Isejske nekropole nalazile su se izvan (jugo)zapadnih i istočnih gradskih zidina na prostoru koji se naziva Martvilo (Mrtvilo) i Vlaška njiva. Arheološkim istraživanjima pronađeni su kosturni grobovi s grobnim priložima. Prilikom istraživanja na Martvilu pronađene su kamene urne s pepelom mrtvaca, no takva praksa pokapanja se ipak nije zadržala među isejskim stanovništvom koje je i u doba rimske vlasti prakticiralo sahranjivanje mrtvaca. Isejski grobovi bili su sačinjeni od četiri kamene ploče postavljene vertikalno te odozgora zatvorene dvjema pločama. Posložene jedna na drugu, kamene ploče činile su svojevrсни kameni sanduk u koji bi se polagao pokojnik. U jedan grob sahranjivano je nekoliko pokojnika – najčešće rodbinski povezanih. Iznad samog groba podizali su se nadgrobni spomenici¹⁵. Najčešći grčki kameni natpisi bile su nadgrobne stele. Upravo to možemo vidjeti na primjeru Isse gdje je prema Gabričeviću

¹⁴ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 18. 8. 2022.), str. 26-30.

¹⁵ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 18. 8. 2022.), str. 39- 40.

„nađeno svega tridesetak većih ili manjih ulomaka, većinom nadgrobnih ploča na kojima su urezana imena pokojnika“¹⁶

U rimsko vrijeme upotrebljavali su se sarkofazi kao reprezentativni oblici spomenika. Početak izrade sarkofaga od strane lokalnih radionica seže već od 2. stoljeća kada počinje njihova kontinuirana izrada. Issa je s upotrebom sarkofaga kao jedinstvenog oblika grobnica počela oko 3. stoljeća. Od iznimne su važnosti nalazi dvaju mramornih sarkofaga, odnosno njihovih fragmenata. Prvi od fragmenata je ženska glava izrađena u reljefu, a pripadao je nekom neoatičkom sarkogafu. Drugi sarkofag pronađen fragmentarno u tri dijela. Specifičnost tog sarkogafa leži u njegovoj arhitektonskoj kompoziciji. Riječ je o tipu sarkofaga sa stupovima koji je u 3. stoljeću bio aktualan u sjevernoj Italiji¹⁷. Primjerak pronađen na Visu datira se u 4. st., a krasi ga dva Erosa koji „spuštenim bakljama simboliziraju prestanak života u ikonografskoj konvenciji poganskih shvaćanja“¹⁸

Najveći dio pokretnih nalaza pronađenih u sklopu istraživanja isejskih grobnica čini keramičko posuđe različitih oblika i tipova namjene. Razlikujemo oinochoe (vrč za vino), skyphos (čaše za vino), hidrije (posude za vodu), amfore, lebes, kernose i druge vrste posuda. Iako je većina te keramike bila uvezana iz radionica u južnoj Italiji, vjeruje se kako je postojala i isejska keramička radionica. U prilog tome ide pronalazak ogromne keramičke peći na prostoru onodobnog isejskog groblja. Umjetnička vrijednost importiranih primjera vidljiva je iz načina njihova oslikavanja. Oslikavane su u crvenofiguralnom stilu s raznim figuralnim, geometrijskim i floralnim motivima te ukrašavane tankim žljebovima.¹⁹

¹⁶ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 18. 8. 2022.), str. 13.

¹⁷ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 18. 8. 2022.), str. 42.

¹⁸ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 18. 8. 2022.), str. 43

¹⁹ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 24. 8. 2022.), str. 44- 48.

5. Isejska kovnica novca

Zanimljiva je činjenica kako se nakon doseljenja Grka u Issi koristio novac matičnog grada Sirakuze, no tek od prve polovice 4. st. pr. Kr. Issa počinje s kovanjem emisije u vlastitoj kovnici po uzoru na sirakuški novac. Onodobno u upotrebi je bio sirakuški brončani novac, odnosno litra, s prikazom Atene na aversu i zvijezde između dva dupina na reversu te trias s prikazom Atene na aversu te hipokampa na reversu, koji kasnije biva prekrivan farskim novcem²⁰ Prema Josipu Brunšmidu (1998.) postoji 38 tipova novca kovanog u Issi. Prvom razdoblju djelovanja isejske kovnice pripadaju novci s glavom nimfe i zvijezdom iz prve polovice 4. st. pr. Kr., koji se prema Jeličić Radonić smatraju najranijom emisijom (sl. 4.).²¹ Budući da je većina tog novca prekovana faroskim žigom s glavom Perzefone, danas imamo sačuvano jako malo izvornih primjeraka. U drugo razdoblje spada kovanje novca s legendom IONIO, a riječ je o velikom brončanom novcu. Što se datacije tiče, treba ga smjestiti malo prije ili oko sredine 4. st. pr. Kr. Uz novac s legendom IONIO veže se predaja koja datira u 4. st. pr. Kr., a donosi nam je grčki pisac Teopomp. Naime, prema predaji Jonije je bio ilirski vladar koji je vjerojatno rođen na Issi te po kojem je Jonsko more dobilo ime. Na novcu s legendom IONIO, ime samog ilirskog vladara nalazilo se u genitivu. Na aversu tog novca, zaključuje Brunšmid, nalazio se mladić bez brade ili bradati muškarac, dok je revers tog novca krasio prikaz dupina, lavlje glave ili kože lavlje glave (sl. 5.). Većina novca s legendom IONIO prekivala je novac ostalih grčkih kolonija na Jadranu (Farosa, Herakleje). Što se trećeg i posljednjeg razdoblja tiče, možemo ga smjestiti u 3. st. U tom razdoblju došlo je do kovanja novca s prikazom Paladine glave na aversu te kože, jelena ili srne na reversu. Također, kovani su novci s prikazom amfore i grozdom te novci s prikazom kantarosa koji vjerojatno datiraju u početak 2. st. Stoga zadnja emisija novca koji je Issa kovala kao samostalni polis seže u otprilike sredinu 2. stoljeća pr. Kr. Upravo od tada možemo pratiti početak romanizacije, odnosno uspostave rimske dominacije nad Issom kada se ona uzdiže do dobrostojećeg grada. Zaključuje Brunšmid

²⁰ Jeličić- Radonić, J. (2010) Prva emisija novca isejske kovnice. *Izdanja HAD-a* 26/2010., str. 61-67.

²¹ Jeličić- Radonić, J. (2010) Prva emisija novca isejske kovnice. *Izdanja HAD-a* 26/2010., str. 61-67.

kako Issa najvjerojatnije nije kovala novac nakon 168. godine, kada je došlo do propasti isejske kovnice novca.²²

6. Natpisi

Zahvaljujući arheološkim istraživanjima pronađen je velik broj kamenih natpisa koji svjedoče o životu antičke Isse. Najčešće pronađeni natpisi bili su nadgrobni spomenici, odnosno nadgrobne stele. Arheološkim istraživanjima krajem 19. stoljeća pronađen je natpis na kojem se Issa naziva Jonijevim otokom (sl. 6.). Riječ je o loše sačuvanom četvrtastom bloku iz domaćeg vapnenca. Prema pretpostavkama, tekst natpisa je pisan u stihovima. Iz fragmenata natpisa, odnosno četiri nepotpuno sačuvana retka, da se zaključiti kako se navodi „Jonijev otok“ u akuzativnom obliku te riječi. Smatra se kako su Grci sastavljajući taj natpis, iskazali poštovanje Joniju, ilirskom vladaru koji je prije njih vladao područjem otoka Visa²³.

Govoreći o natpisima pisanim u stihovima, treba spomenuti natpis ratnika Kalije iz 4. st. pr. Kr. (sl. 7.). Prema podacima Arheološkog muzeja u Splitu, natpis ratnika Kalije smatra se najstarijim grčkim natpisom pisanim u stihovima, a danas se čuva u Arheološkoj zbirci u Visu. Načinjen je od vapnenca i služio je kao kenotaf. Iz fragmentiranog teksta natpisa vidljivo je veličanje i odavanje počasti ratniku Kaliji koji je poginuo u pomorskoj bitci s Ilirima²⁴.

Arheološkim istraživanjima u 20. stoljeću, na prostoru koji se protezao istočno od termi pronađen je jedan rimski natpis. Važnost natpisa leži u činjenici da svjedoči o boravku jedne rimske visoke ličnosti na području nekadašnje Isse i o izgradnji prostora za vježbalište, svojevrsnog rimskog *Campus*. Prostor za vježbalište se prema mjestu nalaska natpisa, nalazio u blizini trijema i termi. Iz navedenog zaključuje Gabričević

²² Brunšmid, J. (1998) Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji, Književni krug Split, str. 70-71.

²³ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 13.

²⁴ <https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/grcko-helenisticka-zbirka#tab-10297> (pristupljeno 22. 8. 2022)

kako se vježbalište nalazilo u sklopu palestre tj. arhitektonski oblikovanog prostora namijenjenog za atletske vježbe²⁵.

Sredinom 20. stoljeća, tijekom arheoloških istraživanja na južnim padinama Gradine u blizini mjesta pronalaska trijema pronađen je nalaz od izuzetne važnosti za daljnje spoznaje o Issi kao antičkome gradu. Naime, na tom je lokalitetu pronađen latinski natpis iz kojega saznajemo kako je onodobno u Issi boravio Kvinto Numerije Rufo koji je vlastitim novcem dao obnoviti isejski trijem. Iz toga proizlazi kako je trijem već prije postojao na istom mjestu, vjerojatno za vrijeme grčke vladavine²⁶. Tekst natpisa o obnovi trijema donosi Gabričević (1968.) u svojoj studiji o *Antičkim spomenicima otoka Visa*, a tekst glasi: „Q NVMERIVS Q F VEL RVFVS LEG PATRON PORTIC REFICIVND DE SVA PECVN COER IDEMQVE PROB (u prijevodu: Kvinto Numerije Rufo, sin Kvintov, iz tribusa Velina, vojni zapovjednik, pokrovitelj grada, iz svojih sredstava pobrinuo se za obnovu trijema i sam je izvršio kolaudaciju radova)“²⁷

²⁵ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 30.

²⁶ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 24-25.

²⁷ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 12. 8. 2022.), str. 25.

7. Grčka i rimska skulptura

Među starije nalaze skulpture pronađene na području otoka Visa, na temelju kojih možemo vidjeti doticaje Ilira s grčkom civilizacijom, odnosno grčkim moreplovcima spada jedna u reljefu izrađena arhajska glava. Riječ je o glavi malih dimenzija, ukrašenoj dvjema pletenicama s očima bademastog oblika.²⁸ Na prostoru teatra na poluotočiću Prirovu pronađena su dva reljefa za koje se smatra da su dio skulptorskog ukrasa teatra. Prvi reljef uzidan unutar franjevačkog samostana, prikazuje polunagu žensku figuru. Gabričević smatra „da se radi o prikazu jedne od Najada, ženskih božanstava šume koje se javljaju u ekstatičnoj pratnji boga Dionisa uz čiji je kult i vezan postanak kazališnih igara“²⁹ (sl. 8.). Isti smatra kako je drugi reljef pronađen u moru prikazivao boga rata – Marsa. Riječ je o goloj muškoj figuri s kacigom na glavi koja u jednoj ruci drži koplje, a u drugoj vjerojatno mač (sl. 9.).

Kao dio grobne skulpture ističu se svojom važnošću i arheološkom vrijednošću dvije skulpture pronađene na Martvilu, koje su vjerojatno pripadale mauzoleju neke obitelji. Radi se o dvije stucco figure, jedna je prikazivala ženu, a druga muškarca³⁰ (sl. 10.). Na istom lokalitetu – Martvilo pronađene su dvije glinene skulpture koje prikazuju Erota i Psihu kao „vedri simbol vječne sreće, harmonije i ljubavi“³¹ (sl. 11.)

Mnogobrojni su nalazi malih glinenih ženskih kipića tzv. Tanagra figura (sl. 12.). Dio tih malih ženskih skulptura importiran je iz južne Italije, a dio se proizvodio u Issi od 4. do 2. st. pr. Kr.³²

U iznimno vrijedne nalaze antičke skulpture otoka Visa pripada brončana glava božice Artemide iz 4. st. pr. Kr. Skulptura prikazuje mladu ženu, idealizirana lica s vrpcom u kosi koja je skupljena u punđu (sl. 13.) Među nalazima koji pripadaju razdoblju rimske

²⁸ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 21. 8. 2022.), str. 10.

²⁹ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 21. 8. 2022.), str. 38.

³⁰ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 21. 8. 2022.), str. 43.

³¹ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 21. 8. 2022.), str. 51.

³² Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 11.

prevlasti nad Issom ističu se skupine carskih kipova. Osim što su vrijedan arheološki ostatak, spomenute statue svjedoče nam o štovanju carskog kulta u Issi. Naime, arheološkim istraživanjima sredinom 18. stoljeća na području donjeg dijela Gradine pronađen je torzo imperatora u ratnoj opremi³³ koji se pripisuje caru Tiberiju.³⁴ Kasnijim istraživanjima provedenim tijekom 19. stoljeća u moru pronađena je statua cara Vespazijana, dok je na području Gradine, u palači Dojmi pronađena statua koja predstavlja muškarca u togi. Skupini carskih kipova pripada i božanska polunaga statua oslonjena na maslinov panj s natpisom APO³⁵ koja prema Gabričeviću vrlo vjerojatno predstavlja diviziranog cara Augusta³⁶, te mramorna glava koja predstavlja cara Trajana.³⁷ (sl. 14.)

³³Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 14.

³⁴ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 23. 8. 2022.), str. 58.

³⁵ Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 14.

³⁶ Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> (pristupljeno 23. 8. 2022.), str. 56.

³⁷ Petrić, N. (2003). Milenijski sjaj antičke Isse // *Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra. str. 14.

8. Zaključak

Uzmemo li u obzir sve navedeno u ovome radu, možemo zaključiti kako je Issa bila prva grčka naseobina na hrvatskom tlu. Razvijajući se prvotno od grčke kolonije, koja je stekla svoju samostalnost, sve do uglednog rimskog grada bogatog brojnim važnim spomenicima kulture, antička nam je Issa ostavila velik broj arheološke baštine. Pronađena baština ne predstavlja samo nalaz koji pripada korpusu antičke umjetnosti na hrvatskom tlu, već svjedoči o vezama grčkog, a kasnije i rimskog stanovništva na hrvatskoj obali, o njihovim odnosima, životu i pothvatima. Na temelju brojnih ostataka građevina ili pretpostavkom o postojanju istih putem materijalne baštine možemo zaključiti kako se grad razvijao. O periodu grčke vladavine i postojanju kolonije na prostoru grada Visa svjedoče nam brojni importirani nalazi, no i oni iz isejske produkcije. U prilog tome idu i nalazi epigrafskih spomenika, od kojih u najvećoj mjeri dominiraju nadgrobne stele te enorman broj nalaza nađenih kao dio grobnih priloga u sklopu istraživanja isejskih nekropola. S druge strane na temelju ostataka teatra i javnih terma možemo zaključiti o statusu Isse u vrijeme rimske vladavine, kada dolazi do velikih graditeljskih pothvata i niču brojne javne građevine.

Kontinuitet života na otoku Visu tekao je još od pretpovijesnog doba, a nastavlja se i danas. Osim što nam nudi ljepotu Jadrana i idilu otočke egzistencije, otok Vis nudi vrlo važnu spomeničku baštinu koja svjedoči o postojanju jedne takve civilizacije na hrvatskom tlu.

9. Slikovni prilozi

Slika 1. Plan antičkog grada

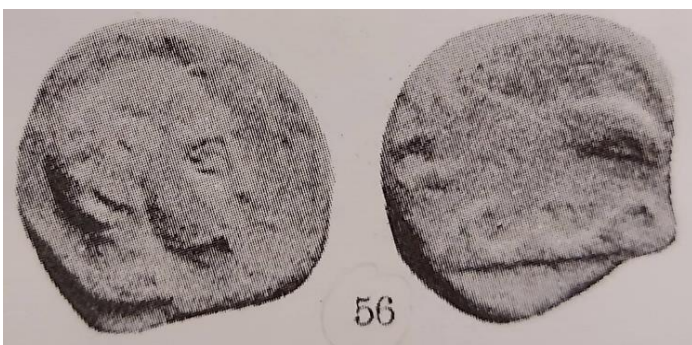
Slika 2. Ostaci rimskog teatra nad kojima je nastao franjevački samostan

Slika 3. Ostaci rimskih termi

Slika 4. Primjerak novca s glavom nimfe na aversu i zvijezdom na reversu

Slika 5. Primjerak novca s glavom mladića (IONIO) na aversu te dupinom na reversu

Slika 6. Kamena baza s natpisom
„Jonijev otok“, 4. st. pr. Kr.

Slika 7. Natpis ratnika Kalije, 4.
st. pr. Kr.

Slika 8. Reljef božice Najade,
skulptorski ukras isejskog teatra

Slika 9. Reljef boga Marsa, dio
teatarske skulpture

Slika 10. Muška stucco figura

Slika 11. Terakota s prikazom
Erosa i Psihe

Slika 12. Primjerak tanagra figure,
3. st. pr. Kr.

Slika 13. Brončana glava božice
Artemide, 4. st. pr. Kr.

Slika 14. Glava cara Trajana, 2. st.

10. Literatura

Knjige:

Brunšmid, J. (1998). *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji*. Split: Književni krug.

Cambi, N. (2002). *Antika*. Zagreb: Naklada Ljevak.

Gluščević, S. (2003). *Luka izranja iz mora // Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra

Petrić, N. (2003). *Milenijski sjaj antičke Isse // Biseri Jadrana: edicija za kulturu putovanja*; Otok Vis. / uredio Miljenko Majnarić. Zagreb: Fabra.

Članci:

Gabričević, B. (1968). Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461>

Jeličić – Radonić, J. (2010). Prva emisija novca isejske kovnice. *Izdanja HAD-a* 26/2010., str. 61-67.

Internetski izvori:

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

Pristupljeno: 10. 8. 2022.

<https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

Pristupljeno: 12. 8. 2022.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/grcko-helenisticka-zbirka>

Pristupljeno: 22. 8. 2022.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/rimsko-provincijalna-zbirka>

Pristupljeno: 24. 8. 2022.

Slikovni prilozi:

Slika 1.

<https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

Pristupljeno 12. 8. 2022.

Slika 2.

<https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

Pristupljeno 12. 8. 2022.

Slika 3.

<https://www.armus.hr/muzej/povijest-muzeja/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa>

Pristupljeno: 18. 8. 2022.

Slika 4.

Brunšmid, J. (1998). *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji*. Split: Književni krug. str. 74.

Preuzeto iz: T. III, 56.

Preuzeto 14. 8. 2022.

Slika 5.

Brunšmid, J. (1998). *Natpisi i novac grčkih gradova u Dalmaciji*. Split: Književni krug. str. 72.

Preuzeto iz: T. IV, 63.

Preuzeto 14. 8. 2022.

Slika 6.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa#tab-10388>

Pristupljeno 10. 8. 2022.

Slika 7.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/grcko-helenisticka-zbirka#tab-10297>

Pristupljeno 22. 8. 2022.

Slika 8.

Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> , str. 38.

Preuzeto 22. 8. 2022.

Slika 9.

Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461> , str. 38.

Preuzeto 22. 8. 2022.

Slika 10.

Gabričević, B. (1968) Antički spomenici otoka Visa, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 17 (1), 5-60. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/146461>, str. 44.

Preuzeto 22. 8. 2022.

Slika 11.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/grcko-helenisticka-zbirka#tab-10298>

Pristupljeno 22. 8. 2022.

Slika 12.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa#tab-103811>

Pristupljeno 22. 8. 2022.

Slika 13.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/prirucna-zbirka-i-lokalitet-issa#tab-10387>

Pristupljeno 10. 8. 2022.

Slika 14.

<https://www.armus.hr/izlozbe/stalni-postav/rimsko-provincijalna-zbirka>

Pristupljeno 24. 8. 2022.